

УДК 801.378.147.016:811.161.2'373.46

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ СКЛАДНИХ СЛІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

М.А.Магеррамова

Азербайджанський державний університет іноземних мов
youme_1@ukr.net

В статті автором розглянуто основні типи німецьких складних і похідних іменників, їх місце та роль в науковій і технічній літературі. Крім того, надається характеристика поняття „лінгводидактичний аналіз складних слів”, зокрема визначено його методичний потенціал та провідні принципи застосування, запропоновано схему лінгводидактичного аналізу складних слів. Основна увага приділяється складним словам, які в німецькій мові постають морфологічними одиницями мови, складові частини яких, спираючись на самостійні лексеми - слова або сполучення слів, пов'язані один з одним згідно певним моделям і утворюють монолітну, хоча і складну, лексичну одиницю. Зазначається, що лінгводидактика є загальною теорією навчання іноземної мови, а лінгводидактичний аналіз тексту передбачає аналіз тексту як метод, прийом і засіб навчання, а також розглядається як окремий вид професійної діяльності філолога, спрямований на пізнання структури й змісту тексту як засобу навчання мовлення і мови.

Ключові слова: лінгводидактичний аналіз, складні слова, похідний іменник, аналіз тексту.

Вступ. В цілому, лінгводидактика визначається як загальна теорія навчання іноземної мови, а лінгводидактичний аналіз тексту передбачає аналіз тексту як метод, прийом і засіб навчання, а також розглядається як окремий вид професійної діяльності філолога, спрямований на пізнання структури й змісту тексту як засобу навчання мовлення і мови. Одним із основних положень методики аналізу тексту, мовлення, невербальних засобів є думка Я. Коменського про пріоритет пізнання речей і явищ в основі навчання порівняно із засвоєнням чужих спостережень і свідчень про речі [3, с. 35]. В свою чергу, за Аристотелем, мистецтво аналізу є логікою та аналітикою. Отже, звернемось до лінгводидактичного аналізу складних слів у німецькій мові. Складні слова потребують лінгводидактичного аналізу, оскільки в німецькій науковій і технічній літературі більшість термінів представлені складними іменниками. Слід зазначити, що складні іменники є термінами і складають понад 80% усіх термінів, що зустрічаються в науковій літературі, отже, є ключовими словами науково-технічного тексту. Звідси випливає, що від точного розуміння цих слів багато в чому залежить розуміння тексту в цілому.

Тож, складні іменники не тільки найбільш численний, але і найбільш «представницький» шар складних слів в тому сенсі, що він володіє максимумом семантико-синтаксичних і структурних ознак, що зустрічаються у складних прикметниках і дієсловах. Це означає, що, опанувавши поняттями на матеріалі складних іменників, можна навчитися оперувати ними при розумінні складних прикметників і складних дієслів.

Варто відзначити, що текст в якості лінгводидактичної категорії постає як складна багаторівнева структура, яка відкриває широкий спектр можливостей для дослідження та аналізу тексту.

Мета – здійснити „лінгводидактичний аналіз складних слів“ на основі вивчення складних іменників у науковій і технічній літературі німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення, характеристика основних категорій тексту представлені в дослідженнях А. Акішиної, І. Гальперіна, Н. Зарубіної, О. Каменської, Л. Мацько, О. Москальської, Т. Ніколаєвої, В. Одинцова, О. Селіванової тощо.

У роботах німецьких авторів В. Айнса, І. Барца, Е. Доналіса, А. Зайфферт, С. Михеля, Х. Мунске, П. Мюллера, В. Фляйшера описується стан словотворчої системи німецької мови на початку ХХІ ст. з інтенсивним збільшенням лексичного мовного складу завдяки проникненню в німецьку мову лексем з багатьох мов світу. У вітчизняній науці класичними стали роботи М. Степанової, присвячені питанням німецького словотвору. Останнім часом такі дослідники, як Е. Розен, Т. Пономарьова, О. Нікітіна все більше звертаються до проблем німецького словотвору [2].

Необхідно зазначити, що до аналізу складних слів зверталась К. Левковська, на думку якої сьогодення характеризується бурхливим зростанням складних понять в різних областях науки і техніки та в різних областях людської діяльності складні слова набули великого значення [6]. Поширеність складних іменників в науково-технічній літературі пояснюється їх семантичними особливостями. Відзначається, що складні слова мають меншу багатозначність, ніж нескладні, так як їх семантичний зміст визначається перетином двох або більше смислових координат.

Історичні особливості розвитку німецької мови. Особливості розвитку німецької мови призвели до того, що вона стала однією з найбільш активних мов-реципієнтів в Європі: наприклад, у сфері комп'ютерних технологій лише 50% лексем мають німецьке походження, решта були запозичені з інших мов, наприклад в Нідерландській мові частка «рідних» лексем у цій сфері становить 64%, а у французькій – 82%. Іншомовні слова почали проникати в німецьку мову ще в дописемну епоху, а найбільш активні періоди запозичення припадають на раннє середньовіччя, ХVІІ-ХVІІІ ст. і на сучасність.

У роботах лінгвістів повідомляється, що 89,4% термінів становлять складні іменники. Дані, як можна бачити, переконливо вказують на велику наявність в термінології іменників і на незначну частку серед термінологічних одиниць інших частин мови. З цього можна зробити висновок, що основну частину термінів, що зустрічаються в науково-технічних текстах, складають складні іменники і незначна частка відводиться словам інших частин мови. Враховуючи статистичні дані про поширеність серед термінологічних одиниць складних іменників в німецьких наукових текстах, приділимо основну увагу в нашому аналізі складним словам, а саме складним іменникам [5].

Особливості складних слів німецької мови. Перш за все, варто зауважити, що морфологічна одиниця мови, частини якої пов'язані одна з одною певними моделями і утворюють складну лексичну одиницю називається складним словом.

Німецькі складні слова характеризуються складною структурою. В ній мають місце застосування складання основ різних частин мови, наприклад: Ausweg, Hartschaum, Stahlblech, Liegeplatz, Viereck, Schreibtisch, Fahrstuhl, Nebenzimmer.

Крім того, складністю морфологічної структури характеризуються слова зі сполучними елементами, наприклад: *Sonnenaufgang*, *Ortspfahl*, *Volkswirtschaft*, *Lesehalle* [7].

До складу німецьких складних слів, а саме іменників, входять різноманітні словосполучення, слова, основи слів. Проте, складні слова мають граматичне значення і володіють певними властивостями. Наприклад, *Stadtplan* – *Stadt* і *Plan*, *Briefmarke* – *Brief* і *Marke*.

Тож, в складних словах простежується взаємозалежність між компонентами, яка нагадує взаємозалежність між членами синтаксичних сполук. Так, наприклад, слова *Zweikampf*, *Tiefeland* характеризуються загальною семантичною рисою: перший компонент конкретизує значення другого, а значення другого компонента, який називає саме загальне поняття, ширше, ніж значення складного слова в цілому, наприклад: *-kampf* і *Zweikampf* [7].

Семантична вмотивованість складних слів. В окремих випадках семантичну вмотивованість складного слова забезпечує значення тієї чи іншої граматичної форми компонента, наприклад: *Nebenzimmer* «сусідня кімната», *Kinderbuch* «дитяча книга».

Отже, семантична вмотивованість складних слів обумовлена:

- 1) лексичним значенням слів;
- 2) взаємозв'язком між граматичними компонентами слова;
- 3) значенням граматичних форм компонентів.

Варто зауважити, що загалом слова німецької мови поділяються на мотивовані та немотивовані. Невмотивованим словом постає слово, яке позначає первинне значення. Мотивованим словом є слово, семантично виведене з однокореневого слова (вторинна номінація).

Семантична вторинність постає відмінною рисою мотивованого слова і позначає зв'язаність із семантикою іншого слова. В лінгвістиці таку властивість, а саме здатність похідного слова мати власне і «запозичене» значення називають властивістю подвійної референції: референції до світу дійсності, типової для класу слів взагалі, і референції до світу слів, типової для вторинних одиниць номінації. Якщо перша властивість позначає наявність особистого лексичного значення у похідних слів, то друга вказує на форму його існування, причини появи тощо.

Складні іменники в німецькій науково-технічній літературі доволі поширені і це пояснюється їх семантичними особливостями. Варто зауважити, що складні слова характеризуються меншою багатозначністю, ніж нескладні, оскільки їх семантичний зміст визначається перетином двох або більше смислових координат [1].

Потрібно зазначити, що в лінгвістиці екзогенний словотвір як особлива система словотвору, не вивчався, а явища екзогенного характеру розглядалися в рамках гібридного словотворення. Однак наявність в сучасній німецькій мові великої кількості запозичених слів, що складаються з елементів, які не поєднуються в мові-донорі, наприклад *top-fit*, *Jumbo-Carruccino* тощо, змушує дослідників звертатися до різних типів словотвору, і екзогенного словотвору як до особливого типу словотвору в німецькій мові [4].

Висновки. Складні слова потребують уваги науковців, вчених-лінгвістів та лінгводидактичного аналізу, оскільки в німецькій науковій і технічній літературі більшість термінів представлені складними іменниками. Слід зазначити, що в науково-технічній літературі складні іменники в більшості є термінами і складають понад 80% усіх термінів, які зустрічаються в німецькій мові і постають ключовими словами науково-технічного тексту. Всі елементи системи словотвору мають іншомовне походження (більшість екзогенних елементів, які використовуються в німецькій мові, мають греко-латинське, французьке або англійське походження). Деякі словотвірні елементи увійшли в німецьку мову під впливом моди і мають споконвічно німецькі аналоги (а- / an- і un-, -ibel / -abel і -bar, - (i) tät і -heit, -esse / -euse і -in), що призводить до конкуренції, в результаті якої один з елементів може вийти з ужитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басова Н. В. Немецкий для технических вузов / Н. В. Басова, Л. И. Ватлина, Т. Ф. Гайвоненко, Л. Е. Лысогорская, В. Я. Тимошенко, Л. В. Шупляк. – Ростов н/Д: Феникс, 2001. – 511 с.
2. Зуев А. Н. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанов, Р. З. Мурясов, А. И. Руфьева, М. Д. Степанова. – М.: Русский язык, 1979.
3. Коменский Я. А. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж.Руссо, И. Г. Песталоцци. – М.: Педагогика, 1988. – 416 с.
4. Левицкая Е. В. Лексическая тетрадь / Е. В. Левицкая. – М.: Наука, 1975. – 296 с.
5. Левковская К. А. Словообразование современного немецкого языка / К. А. Левковская // Вопросы языкознания. – 1995. – №1. – С. 151-154.
6. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / А. Н. Зуев, И. Д. Молчанова, Р. З. Мурясов и др. под рук. М.Д. Степановой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз., 2000. – 536 с.
7. Степанова, М. Д. Теоретические основы словообразования в немецком языке для филологических университетов и институтов иностранных языков / М. Д. Степанова, В. Фляйшер. – М.: Высшая школа, 1984. – 264 с.

REFERENCES

1. Basova, N., Vatlina, L., Gayvonenko, T., Lyisogorskaya, L., Timoshenko, V. & Shuplyak, L. (2001). Nemetskiy dlya tehnicheskikh vuzov [German for technical colleges]. Rostov n/D, Russia: Feniks [in Russian].
2. Zuev, A., Molchanov, I., Muryasov, R., Rufevea, A. & Stepanova M. (1979). Slovar slovoobrazovatelnyih elementov nemetskogo yazyika [Dictionary of word-building elements of the German language]. Moscow, Russia: Russkiy yazyik [in Russian].
3. Komenskiy, Ya., Lokk, D. & Russo, Zh.-Zh. (1988). Pestalotstsi Pedagogicheskoe nasledie [Pedagogical Heritage]. Moscow, Russia: Pedagogika [in Russian].
4. Levitskaya, E. (1975). Leksicheskaya tetrad [Lexical Notebook]. Moscow, Russia: Nauka [in Russian].
5. Levkovskaya, K. (1995). Slovoobrazovanie sovremennogo nemetskogo yazyika [Derivation of modern German language]. Voprosyi yazyikoznaniya, 1, 151-154 [in Russian].

6. Zuev, A., Molchanova, I., & Muryasov, R. (2000). Slovar slovoobrazovatelnyih elementov nemetskogo yazyika [Dictionary of word-building elements of the German language. Moscow, Russia: Rus.yaz [in Russian].

7. Stepanova, M. & Flyaysher (1984). Teoreticheskie osnovyi slovoobrazovaniya v nemetskom yazyike dlya filologicheskikh universitetov i institutov inostrannyih yazyikov [Theoretical Foundations of word formation in German philology for universities and institutes of foreign languages]. Moscow, Russia: Vysshaya shkola [in Russian].

М. А. Магеррамова. Лингводидактический анализ сложных слов в немецком языке

В статье автором рассмотрены основные типы немецких сложных и производных существительных, их место и роль в научной и технической литературе. Кроме того, дается характеристика понятия «лингводидактический анализ текста», в частности определены его методический потенциал и ведущие принципы применения, предложена схема лингводидактического анализа сложных слов. Основное внимание уделяется сложным словам, которые в немецком языке определяются морфологическими единицами языка, составные части которых, опираясь на самостоятельные лексемы - слова или сочетания слов, связаны друг с другом согласно определенным моделям и образуют монолитную, хотя и сложную, лексическую единицу. Отмечается, что лингводидактика является общей теорией обучения иностранному языку, а лингводидактический анализ текста предполагает анализ текста как метод, прием и средство обучения, а также рассматривается как отдельный вид профессиональной деятельности филолога, направленный на познание структуры и содержания текста как средства обучения речи и языка.

Ключевые слова: лингводидактический анализ, сложные слова, производное существительное, анализ текста.

M. A. Magerramova. Linguodidactic analysis of compound words in German.

In the article the author examines the main types of German compound nouns and derivatives, their place and role in the scientific and technical literature. In addition, the characteristics of the concept “linguodidactic text analysis”, including its defined methodological potential and leading principles of application, the scheme of linguodidactic analysis of complex words are given. The focus is on difficult words that appear in the German language of morphological units, elements of which are based on separate tokens – word or combination of words related to each other according to certain models and form a monolithic, although difficult, lexical unit. It is noted that linguodidactics is the general theory of learning a foreign language, and linguodidactics text analysis provides a method of text analysis, acceptance and learning tool and is considered as a separate professional activities of philologist aimed as knowledge of the structure and content of the text as a means of learning speech and language. It is noted that in the German compound nouns can meet a variety of elements - words, phrases, different types of foundations. However, compound words are monolithic lexical items with certain meanings and grammatical characteristics. In semantic relations are characterized by complex words that they have, as opposed to simple (root) words motivation. At the heart of motivation semantic meaning of compound words are the components that make up this complex word, all words are part of a complex expression in separate tokens.

Keywords: linguodidactic analysis, compound words, derivative noun, text analysis.